

Úvod do filozofie

PaedDr. Vladimír Heger

Literatura:

- Bauman, Zygmunt, Individualizovaná společnost (MF 2004)
- Blecha, Ivan, Filosofická čítanka. Olomouc 2000
- Burns, Kevin, Východní filozofie. Brána 2013
- Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, Co je to filozofie? Oikoymen 2001
- Feyerabend, Paul, Rozprava o metodě. Aurora 2001
- Han, Byung-Chul, Vyhořelá společnost. Rybka Publishers 2016
- Hawking, Stephen, Stručná historie času (1988). Praha. Dokořán, Argo 2007, 2. vyd. 2017
- Hlavinka, Pavel, Dějiny filozofie jasně a stručně. Triton 2008
- Lipovetsky, Gilles, Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu. Prostor 1998
- Luhman, Niklas, Sociální systémy. Nárys obecné teorie. CDK 2006
- Liotard, Jean-Francois, O postmodernismu. Filozofia 1993
- Olšovský, Jiří, Slovník filozofických pojmů současnosti. 3. rozš. a akt. vyd. Praha, Grada 2011
- Patočka, Jan, Přirozený svět jako filozofický problém. Praha: ČS 1992
- Petříček, Miroslav, Úvod do současné filozofie. Herrmann a synové
- Nida-Rümelin, Julian, Slovník současných filozofů. Garamond 2001
- Störig, Hans Joachim, Malé dějiny filozofie (Zvon 1991)
- Rádl, Emanuel, Dějiny filozofie. I, II Praha, Votobia 1998
- Sokol, Jan, Člověk jako osoba. Filosofická antropologie. 3. vyd. Praha, Vyšehrad 2016
- Špür, Josef, Úvod do systematické filozofie. 2. rozš. vyd. Plzeň, Aleš Čeněk 2007
- Veverka, Miroslav, Evoluce svým vlastním tvůrcem. Prostor 2014

Filozofie (*philein sophia*)

hledá důvod, podstatu a formu jednoty světa

neexistence jednotné definice je důsledkem plurality názorů

„Filozofie je věda, která hledá samy základy bytí, jeho počátky, nejvyšší příčiny a poslední důvody“
(Aristoteles)

„Filozofie je poezií rozumu“ (Ladislav Klíma)

„Vědět, že víme málo, je někdy užitečné.“ (Alois Bejblík)

Předmětem filozofie je zkoumání přírody, člověka a společnosti v nejobecnější rovině. Jakmile každodenní bytí ztrácí svou samozřejmost, začíná samotné filozofické zkoumání. Tradice uvádí jako zdroje filozofie údiv a pochybování.

Kritika každodenní zkušenosti a hledání nové základní jistoty

Radikálně myslet znamená ověřovat předpoklady vlastního myšlení.

„Vím, že se knihy nepíší proto, aby se pochopily, píší se proto, aby se interpretovaly, jsou podnětem pro čtenáře, aby přemýšlel dál.“ (J. L. Borges)

„Filosofie by měla být prostředím srozumění mezi vším intuitivně nejasně tušeným a vším přesně pojmově vyjadřovaným“ (Zdeněk Kratochvíl)

Evropská filozofie vznikla v Řecku v 7. – 6. stol. př. n. l. překonáním mýtu

Filozofie mezi mýtem a vědou – první překonává, druhé z ní čerpá

Mytologie – fantastické, bájeslovné vysvětlení původu (světa, kmene, národa)

M. Eliade

Moderní mýty – kulturní základ, východisko ideologií (část vnitřní, osobní a část vnější, aktivní), nasměrování hodnot:

Nutnost ekonomického růstu

Efektivita

Mládí

Etnicita

Nacionalismus (Slované a Germáni, zlaté české ručičky, slovanská holubičí povaha, americký sen – autorita leadera – pojetí moci)

Věda – definice hranic (K. Popper – podmínkou vědeckosti je vyloučení nevědeckých hypotéz)

Učebnicové pojetí: „Filosofie je věda, která hledá odpovědi na nejobecnější otázky bytí, to jest podstaty přírody, společnosti a poznání“

Spekulativnost – apriorní konstruování, domýšlení věcí a vztahů, intuice podporující rozum, hledání hypotéz, předpokladů, vytváření paradigmat

Metafyzika – „tázání, jež vykračuje za jsooucnost, aby je jako takové a v celku získala opět zpátky pro svoje pochopení.“ (M. Heidegger)

Transcendence - nejvšeobecnější abstraktní pojmy, překračující smyslovou názornost (bytí, nic, jsooucnost), hlavní formy duchovního života: filosofie, věda, umění, náboženství

Rozdělení filosofie:

ontologie (metafyzika)

gnoseologie (epistemologie)

logika

filosofie přírodních věd

antropologie

axiologie

etika

estetika

Jak číst filozofická díla (I. Kant):

-myslet samostatně

-myslet jako někdo druhý

-být v souladu sám se sebou

Východní filosofie

V období starověku a středověku vzájemná izolace evropského a východního myšlení.

Indie

Védské období (1500 – 500 př. n. l.)

Véda – souhrn náboženského, teologického vědění, které je ztotožněné s celým věděním (rozsah šestkrát větší než Bible)

Kastovní systém:

Bráhmani - kněží

Kšátriové – vládcí a bojovníci

Vaišiové - svobodní lidé

Šúdrové a páriové - zapuzení (nedotknutelní, původní obyvatelé vyznávající kultu bohyně Matky, které si podmanili vládnoucí Áryjové)

Upanišady (750 – 500 př. n. l.) - základ hinduismu, završují védskou filozofii.

Átman – jádro lidské duše v jednotě s božstvím a pravým bytím (bráhma)

Karmický zákon – skutky a činy pocházející z nevědomosti řídí život každého člověka, odpovídající vyšší nebo nižší životní forma v příštím životě

Ortodoxní systémy:

Sánkhja – dva navěky odloučené a protikladné principy: duchovní vesmírný princip puruša a prapůvodní přírodní síla prakrti.

Jóga – praktický doplněk sánkhji. Osm stupňů cvičení, vedoucí k dosažení rozplynutí osobního vědomí v kosmickém vševědomí (samádhi).

Védánta – učení o odvěkém propojení veškerého světa s jeho původem v božském bytí.

Buddhismus

Gautáma Siddhárta (563-483 př. n. l.)

Čtyři ušlechtilé pravdy:

1. Život je utrpení
2. Utrpení má příčinu v žádosti
3. Odstranění žádosti vede k odstranění utrpení
4. K osvobození vede ušlechtilá osmidílná stezka (cesta k nirváně)

Praktická etika:

1. Nezabíjej živé
2. Neber, co ti nedávají
3. Nemluv nepravdu
4. Nepij opojné nápoje

5. Nebud' necudný

Všechno je vznikáním a zanikáním, existuje pouze tady a teď.

Neexistuje ani trvalé osobní já, klade se důraz na duševní proměnu.

Různá učení (dharma – posvátné učení):

Mahájána – bódhisattva je bytost, která dosáhla vysvobození a odloučenosti od reálného světa, je obdařena nekonečným soucitem s trpícími a setrvává v různých reinkarnacích (Tibet)

Hinajána – nalézání individuální cesty k nirváně meditací (Srí Lanka, Barma, Thajsko)

Zen-buddhismus – vznik v Číně, rozšíření v Japonsku. Důsledná meditace.

Charakteristika indické filozofie:

Silný vztah k tradici (védy)

Praktické návody ke spasení

Důraz na intuici, vhled, mystičnost

Reinkarnace

Podceňování pozemských záležitostí

Čína

Kniha proměn (I-ting) – kolem 3000 př. n. l.

Spojení přírodní síly s elementem lidského života

Tchien	nebesa	síla
Tuej	moře	rozkoš
Li	ohněň	Sláva
Čen	hrom	Energie
Sun	vítr	Pronikání
Kchan	děšť	Nebezpečí
Ken	hora	Ustání
Kchun	země	Poddajnost

Jang - světlý prvek (světlo, pohyb, život)

Jin - temný prvek (klid, hmota)

Čou Tun-i (1017-1073):

Vývoj kosmických sil. Prapočátek vytváří pohybem sílu jang, po níž následuje klid jin, ze souhry mužského a ženského principu vzniká pět živlů: oheň, země, kov, voda, dřevo, jednotlivé věci a lidé sestávají z poměru těchto živlů

Každá věc se dá popsat jako zároveň jin – jang.

Jin a jang se nevyklučují. Všechno má svůj opak – ne však absolutní. Každá ze sil obsahuje základ té druhé. Například zima se může změnit na léto.

Jin a jang jsou na sobě závislé. Jedno nemůže existovat bez druhého. Den nemůže existovat bez noci.

Jin a jang se dají dále dělit na jin a jang.

Jin a jang se navzájem podporují. Jin a jang jsou obvykle ve stavu rovnováhy: pokud jeden naroste, druhý ustoupí. Nerovnováhy znovu tvoří pár. .

Jin a jang se mohou navzájem měnit.

Část z jin je jang a část z jang je jin.

Konfucius (Kchung-fu-c´ = Mistr z rodu Kchung, 551-479 př. n. l.)

Shromáždil starší čínskou filozofii a obohatil ji o vlastní přístup.

Praktická filozofie, tradiční zásady správného života, důraz na etiku

„Když staří chtěli, aby v říši zářila ctnost, museli napřed uspořádat stát; když chtěli uspořádat stát, museli nejdřív vnést pořádek do domácnosti; když chtěli vnést pořádek do domácnosti, zdokonalovali napřed svou vlastní osobu, napravovali napřed svá srdce; když chtěli napravit svá srdce, starali se napřed o pravdivost svých myšlenek; když se chtěli starat o pravdivost svých myšlenek, zdokonalovali napřed své vědění.“

Rozpravy: „Ti, kdož se v soukromém životě dobře chovají k rodičům a k starším bratrům, zřídka projevují ve veřejném životě sklon odporovat vrchnostem.“

Lao-c´ (Starý mistr, nar. 600 př. n. l.)

Důraz na ctnost (zůstat skryt a beze jména)

Tao = cesta (zákon nebes, neuchopitelný prazáklad světa - pojem staré čínské filozofie), rozum

„Člověk se spravuje mírou země, země mírou nebes, nebesa mírou tao a tao mírou sebe sama.“

„Tao, které je stálé a věčné, nemá žádné jméno.“

Taoismus - moudré usilování o střed, uměřenost, harmonii – skloubit praktický život a pokoru vůči tao (srov. s indickou filozofií)

Mistr Čuang - s. 51

Charakteristika čínské filozofie:

-snaha o harmonii, zlatý střed

-soulad člověka s přírodou (potažmo s vesmírem)

-odpor k extrémům a jednostrannostem

-důraz na etiku

Persie

Zarathuštra (Zoroaster, 628-551 př. n. l.)

Ahura Mazda (Pán Moudrosti)

Boj duchů pravdy a lži, dobra a zla

Avesta – sepsána až ve 3. století

Řecko

Překonání mytologie, která nemá kanonický charakter (umělecká forma)

Tradice mudrců: Poznej sám sebe! (Gnóthi seauthon)

Samostatné zkoumání přírody (fyzika, matematika, lékařství)

Myšlenky prvních filozofů poznáváme zprostředkovaně (Platón, Aristoteles)

Milétská škola (předsokratikové)

Malá Asie (6. – 5. stol. př. n. l.)

Hledání arché – základu všeho bytí

Tháles z Milétu (624 – 546 př. n. l.) – voda a různá skupenství

Anaximandrós (610 – 547/546 př. n. l.) – apeiron, věčným pohybem se vylučují protiklady

Anaximenés z Milétu (585-525 př. n. l.) – vzduch

„Jako naše duše jsou vzduch nás drží pohromadě a vládne nám, tak také vanutí a vzduch objímá celý svět.“

Pythagorás (570 – 490 př. n. l.)

– jižní Itálie, orfismus – nesmrtelnost duše a její převtělování, magie čísel (počátkem všeho je jednotka, z jednotky a neohraničené dvojky vznikají čísla, z čísel body, z bodů čáry a z čar plošné tvary, z plošných tvarů tvary pevné, z nich tělesa vnímatelná smysly a čtyři živly: oheň, voda, země,

vzduch. Z nich je tvořen celý oduševněný vesmír.

„Ze všeho nejmoudřejší je číslo.“

Hérakleitos z Efesu (540 – 480 př. n. l.)

Pralátka oheň, jednota protikladů

„Nelze vstoupit dvakrát do téže řeky...“

„Do týchž řek vstupujeme i nevstupujeme, jsme i nejsme.“

„Totéž je živé i mrtvé, bdící a spící, mladé a staré, neboť toto změnivši se je oním a ono zase změnivši se je tímto.“

„Tento svět, týž pro všechny, nestvořil žádný z bohů ani z lidí, ale vždy byl, jest a bude věčně živým ohněm, rozněcujícím se podle míry a hasnoucím podle míry.“

Eleaté

Jižní Itálie, formální argumentace a metoda dialogu

Dokazují nehybnost jsočina, ztotožnění řeči, myšlení a bytí

Parmenidés (540 – 470 př. n. l.)

Změna fyzických věcí je pouze zdáním, je to jen doxa (mínění). Jsočina nemůže být proměnlivá, protože by následkem změny muselo být i nebýt. Co je skutečné (Jedno), nemůže přestat a být jiné.

„Jsočina je bez pohnutí – je sevřeno mohutnými pouty – bez počátku a bez ustání, neb vznik a též zánik daleko zahrnány byly... Zůstává stejné a na stejném místě, o sobě samo leží a zůstává tam, neb mocná Nutnost je drží v poutech hranice, která je kolem dokola svírá, protože nesmí být bez konce... Nejzazší hranici majíc, je jsočina ze všech stran zcela ukončeno a hmotě se podobá okrouhlé koule, od středu všude je stejné a ani o málo větší, ani o málo menší zde nesmí být než onde... Je sobě odevšad rovné a stejně k hranicím spěje.“

Zenon Elejský (asi 490 – 430 př. n. l.)

Aporie

Achilles a želva

Letící šíp stojí: „Pohybující se nepohybuje ani na tom místě, kde je, ani na tom, kde není.“

„Je-li místo, v čem bude? Vždyť vše, co je, je v něčem, a co je v něčem, je též v nějakém místě.“

Bude tedy místo v místě, a to jde do nekonečna. Není tedy místa.“

Démokritos z Abdér (460 – 370 př. n. l.)

atomismus - spekulativní

„Podstatou věčných věcí jsou malá jsočina, neomezená co do počtu... tato jsočina jsou tak malá, že unikají našemu vnímání a mají všeliké podoby a všeliké tvary i rozdíly ve velikosti... ty prvky se navzájem sváří a pohybují se v prázdnu pro svou nepodobnost i pro ostatní rozdíly... padají na sebe splétají se takovým spletením, které sice působí, že se navzájem dotýkají a že jsou blízko sebe, avšak jednu podstatu netvoří... ona tělíska se tak dlouho vzájemně drží a spolu trvají, až přistoupí z okolí nějaká silnější nutnost, zatřese jimi a rozptýlí je od sebe“

Sofisté

Rozvoj městských států od 5. století př. n. l., nutnost vzdělání, rozkvet politické činnosti a právního rozhodování (zejména Athény)

Středem filozofie se stává člověk

Sofos – mudrc, učenec, učitel moudrosti

Praktické používání dialektiky (dialog, podání důkazu sporem)

physis – dané přírodou, přirozené

nomos – dané zvykem, dohodou, smlouvou, zákonem

Protágorás z Abdér (481 – 411 př. n. l.)

„Člověk je mírou všech věcí; jsoucí, že jsou, a nejsoucí, že nejsou.“

Gorgiás z Leontin (483 – 375 př. n. l.)

„Nic není, a je-li něco, je to nepoznatelné, a je-li něco poznatelné, je to nesdělitelné a nevysvětlitelné.“

Thrasymachos z Chalkedónu (459 – 406 př. n. l.)

„Já tvrdím, že spravedlivé není nic jiného než to, co je prospěšné pro silnějšího.“

Klasická řecká filozofie

Attika 5. - 4. století př. n. l.

demokracie (agora)

rozvoj umění (architektura, drama – Aischylos, Sofokles, Euripides), postupné vyvazování z mytologických vazeb

lékařské spisy (Hippokrates)

historiografie (Herodotos, Thukidides, Xenofón) -hledání smyslu dějin

Sokrates (469 – 399 př. n. l.)

Lidový mudrc? Sofista, nebo odpůrce sofistiky?

Xenofon, Vzpomínky na Sokrata

Platón, Obrana Sokratova

skromný život, v neustálém dialogu hledání dobra (agathon), jak se v každém člověku objevuje poznání pravdy

obvinění z bezbožnosti a kazení mládeže, odmítl útěk z Athén, 30 dní ve vězení, otráven rulíkem – filozofický postoj ke smrti

Sokratova filozofie v Platónových spisech – otázka autentičnosti

Používá sofistických prostředků (dialog) – logický spor, hledání rozporů a vytváření pojmů, ale nepoužíval dialogy k osobnímu prospěchu

Rozhodující není teorie, ale cesta filozofování („porodnické umění“ - techné maieutiké), opuštění omylu a sebepoznání prostřednictvím cizí pomoci (viz „Poznej sám sebe“)

Ctnost (areté) jako cíl výchovy, ctnost a pravé poznání jsou totožné

Sokrates má úctu k mýtu, ale svými argumenty mýtus popírá

Platón (427- 347 př. n. l.)

literárně rozšířil slovo „filozofie“ = vztah k ideálnímu prostřednictvím vztahu k idejím, teoretický způsob života (ekonomická emancipace), kultivace dialogem – prototypem filozofa Platónův učitel Sokrates

Zakladatel Akademie, největší filozofické školy antiky (novoplatonismus ve středověku a za renesance)

První antický filozof, jehož dílo se dochovalo v úplnosti (34 dialogů a Obrana Sokratova, Listy, zlomky veršů)

Ústava

Zákony

Rozdělení díla:

-dialogy sokratické, mládí (Gorgias, Protágoras, Obrana Sókrata, Ión)

-dialogy s výkladem Platónovy filozofie (Sympozion, Faidros, Faidón, Ústava)

-pozdní dialogy, možná účast žáků (Parmenidés, Sofistés, Tímaios, Zákony)

pseudoplatonika

překlad: František Novotný

Dialogy – prezentuje se mínění, nikoli definitivní pravda, jistá míra fabulace (podobnosti), sókratovská ironie

Je Platón racionalista, nebo mystik?

Ztotožňuje s mýty, které vypravuje?

Nejsou „ideje“ racionalizací mytologie?

Podobenství o jeskyni (Ústava, 514 – 517) – dialog Sókrata s Platónovým bratrem Glaukónem (Matrix, otroctví, podobenství o konci podobenství, mýtus o konci mýtu)

Výchova (paideia)

péče o duši vede k harmonii

Podobenství o Slunci – světelná metaforika poznání (viditelné Slunce svítí na viditelné věci, „idea“ = to, co je vidět)

Ideje jsou stálé, mění se pouze míra našeho poznávání (epistéme – poznání, doxa – mínění, zdání)
Ústava – v dokonalé obci vládnu filozofové (popření politiky)

Aristotelés ze Stageiry (384-322 př. n. l.)

Pocházel z Makedonie (vychovatel Alexandra Makedonského)

zakladatel školy Lykeion (odtud lyceum)

zachovaly se jen spisy, které byly podklady k přednáškám a učebnice, doplněné poznámkami žáků (redakci provedl v 1. stol. př. n. l. Andronikos ze Rhodu v Alexandrijské knihovně)

Filozof vycházející z vědeckého zkoumání přírody, racionální strohost, kritika předcházejících koncepcí

Myšlenka cíleného růstu a rozvoje až k nabytí formy charakteristické pro určitý druh

Organon (Nástroj, tedy logika): Kategorie, První analytiky, Druhé analytiky, O sofistických důkazech

Další spisy: O vzniku a zániku, O duši, Fyzika, Rétorika, Politika, Poetika, Etika Nikomachova, Metafyzika

Látka a forma

Jako se má látka ke tvaru, tak se má možnost k uskutečnění. Látka (hmota) je potencialita (možnost), která teprve pohybem dospívá ke svému uskutečnění.

Tři druhy změny:

-vznik (od nejsoucího k jsoucímu)

-zánik (od jsoucího k nejsoucímu)

-pohyb (kvantitativní, kvalitativní, místní)

Nalezení **příčiny** je důležitým úkolem poznání.

Druhy příčin:

-účinná, působící zdroj, původ akce

-tvarová – tvar věci

-látková

-účelová – cíl, smysl

„Nic se neděje bez příčiny.“ Všechny příčiny působí ve vzájemné provázanosti. Základní vlastní přírody je směřování k účelu, dokonalosti (telos), za vším tojí „první nehybný hybatel“ - **teleologie**
Duše je formou živého těla, jeho energií. Tělo a duše bez sebe nemohou vzájemně existovat. „Duše jako celek je formálním principem utvářejícím tělo. Jako je forma účelem látky, je duše účelem těla a tělo je jeho nástroj.“

Kategorie (nejobecnější pojmy):

1) věc (podstata, nositel akcidentů)

2) kvantita

3) kvalita

4) vztah

5) místo

6) čas

7) poloha

8) stav

9) činnost

10) trpnost

Obecné pojmy neslouží k poznání nového, ale slouží k orientaci ve vztazích mezi méně obecnými entitami

Definice získáme umístěním pojmů do hierarchie, začleněním pod nejbližší obecný pojem

Soud je spojením dvou pojmů

Sylogismus je forma důkazu, závěr ze dvou soudů, které mají jeden společný pojem („Sokratés je člověk.“ „Člověk je smrtelný“ tedy „Sokratés je smrtelný.“)

Paradox: sylogismus je deduktivní, vznikající poznání je induktivní, vychází ze smyslové zkušenosti

Helénistická filozofie

Tažení Alexandra Makedonského rozšířilo řecký vliv v Asii a v Africe a naopak do řeckého světa pronikají vlivy asijské (mystika).

Na rozdíl od klasického Řecka lidé před společenskými otázkami utíkají do soukromí (reakce na prudké společenské změny).

Stará kulturní centra (Atény) upadají a objevují se centra nová (Alexandrie v Egyptě, Antiochie v Sýrii).

Músaion (příbytek Múz, muzeum) – založen ve 3. stol. př. n. l., učenci různých národů (Eukleidés, Archimédés, Ptolemaios) v Alexandrii – významná knihovna

Stoikové

Zénon z Kitia, Kleanthés z Assu, Chrýsippos

dílo zachováno jen ve zlomcích

Celý svět je hmotný, živý a božsky dokonalý.

Uvnitř všeho je možné určit aktivní (forma) a pasivní stránku (látka).

Základní vlastností je pohyb, nejzajímavější je ten, který nelze postřehnout (vnitřní pohyb, chvění, napětí u živých bytostí).

Základem etiky je soulad s přírodou a zároveň svobodná nezávislost na ní (stoický klid).

Epikúros ze Samu (341-270 př. n. l.)

škola zaměřená na pěstování radosti ze života (hédoné), otevřená i ženám

Pozitivní vnímání hodnot života, oceňování obyčejných věcí (např. voda, rostliny), vyhýbání se mezním životním situacím.

Základem štěstí je nepřítomnost utrpení (srov. s buddhismem), dosáhneme jí ctností a rozumem

Bohové žijí v blaženosti, ale mimo tento svět

srov. se Sokratem - ctnost areté je cílem, u Epikura prostředkem

Platón – co je dobré, je krásné a příjemné

Epikuros – příjemnost vede k dobru

„Když jsme tu my, není tu smrt, a když je tu smrt, nejsme tu již my.“

Návaznost na Démokritův atomismus

Skepticismus

3. stol. př. n. l.

protiklad „dogmatických“ filozofických škol, které mají pozitivní nauku a názory – skeptici jsou pouze „pozorující“, „zdržující se názoru“

Je třeba zdržet se soudu o věcech, protože neboť ty nejsou ničím jisté. Můžeme vypovídat pouze o jevech, příčiny jsou nejasné.

Tropy (tropoi) – způsoby klamu, vyloučení možnosti poznání smyslového, pojmového, náboženského, matematického, pokud překročilo hranice jevů a vztahů

Iluze snu – nemůžeme vyloučit, že vše, co vnímáme a promýšlíme, není součástí snu

Novověk: metodická skepse, idoly F. Bacona

Římské období

146 př. n. l. dobytí Řecka

Rozšíření filozofie a zároveň její zpovrchnění (praktická filozofie, etika)

Pestrost náboženství (Panteon), paralely řecké a římské mytologie

Mystika (etruští haruspikové) a řecký hermetismus

Náboženská praxe, ritus a etika se přetvářejí v právo (institucionalizace)

Eklekticismus římské filozofie (zejména řecké vlivy)

Lucius Aeneus Seneca (4-65)

O klidu duševním, Útěchy - stoicismus

Marcus Tullius Cicero (106 – 43 př. n. l.) - O povinnostech, O nejvyšším dobru a zlu,

Titus Lucretius Carus (98 – 50 př. n.l.)

O přírodě – básnické vyjádření atomismu

Marcus Aurelius – císař (161 – 180 n. l.)

Hovory k sobě – řecky psané úvahy v duchu stoické etiky

Zástupná funkce literatury v roli filozofie se stane prvkem evropského myšlení.

Křesťanství a filozofie

Starý zákon

Nový zákon

Narození Ježíše 7/6 př. n. l., ukřižován 29 až 33 n. l.

Konstantin a edikt milánský 313

nicejský koncil 325

apokryfy

Zvláštnost křesťanství:

- vztah k tělesnosti v posvátném textu (vtělení, mučení, vzkříšení Ježíšova těla) i ritu (přijímání těla v hostii) – a zároveň církevní tabuizace tělesnosti

- trojjednost křesťanského Boha (Bůh otec – demiurg Starého zákona, Bůh syn - člověk, Duch svatý - princip) srov. se zbožštěním starověkých panovníků (Egypt, asijské monarchie)

Instituce – pevná církevní organizace v čele s papežem

Síla víry problematizuje hranici mezi náboženstvím a křesťanskou filozofií (např. ztotožnění náboženského a filozofického monoteismu)

Tertullianus (asi 160-220): „Credo, quia absurdum“

	Řecký svět	Hebrejský (křesťanský) svět
Svět	Kosmos (harmonický vesmír přesně vymezený)	Slzavé údolí, jež je nutno zabydlet
Stvoření	Degradace (svět vznikl postupným úpadkem ze světa duchovního)	Tvůrčí (láskyplný) akt stvoření z ničeho
Obec	Stát a zákony	Domov
Čas	Chronos (stereotypní opakování téhož)	Kairos (čas, v němž něco zraje)
Bůh	Demiurg (neosobní přírodní faktor)	Osobní bůh, milostný a spásný (modlitba)
Jedinec a jeho osud	Fatalismus (osudové předurčení)	Svobodná vůle (překonání osudu)
Dějiny	Status quo (udržet daný stav, protože změna je k horšímu)	Spása (eschatologie – vykoupení z hříchu znamená nadějnou budoucnost)
Poznání	Vyjevování (poznání smyslového světa) a údiv (nesamozřejmost)	Zjevení (zázračné vycházení ze skrytosti do podoby božího slova,

	jsoucna) – tak vzniká filozofie	Ježíšových činů a vůbec celé nauky) a víra v jediného Boha
--	---------------------------------	--

(P. Hlavinka, Dějiny filosofie jasně a stručně, 2008)

Novoplatonismus

Origénés (185- 204)

Plótinos (204-270)

Emanace – ideální a univerzální „Jedno“ je bezrozporné a stojí mimo všechna určení, jeho vyzarováním vznikají nižší hypostaze

Aurelius Augustinus (354-430)

Pochází z Kartága, v Miláně přijal křesťanství (Vyznání).

Vytvořil vlastní verzi platónské filozofie, propojenou s křesťanstvím.

„Chci poznat sebe a Boha, to stačí.“

K blaženému životu je třeba poznání pravdy. Jistota pravdy je ohrožena, když lžeme sami sobě.

Pohyb v lidském nitru „Jestliže pochybuji, jsem.“ (srov. Descartes: Myslím, tedy jsem)

Přes pochyby zůstává jistota (proti skepticizmu). Člověk čistého srdce vidí pravé věci, ideje (Platón). Světlem poznání je boží tvůrčí síla (emanace je nahrazena božským stvořením).

Poznání racionální i mystické (vyšší forma).

De civitate Dei (O boží obci) – pojetí dějin (stvoření, pád, dějiny spásy, doba milosti, soud, kralování svatých)

Středověká filozofie

Přenesení pozdně antické kultury na barbarské kmeny, budoucí evropské národy (definice Západu).

Středověk filozofii zdědil z antiky

Klášteří skriptoria nositeli kultury a vzdělanosti

Církevní řády (benediktini: „Ora et labora!“ – labor a opus, augustiniani)

Irské kláštery a evropská vzdělanost (Budeč x Konstantin a Metoděj)

Rozkol západního a východního křesťanství (Byzanc)

Arabský svět

Znalost antického myšlení. Východiskem je Řecko, filozofové působí daleko od center muslimské ortodoxie, kde se Arabové prolínají s jinými kulturami (Persie, Hispánie)

Alfarabi (+ 950, Bagdád)

Esence – dané jsoucno, tím, čím věc je

Existence – danost tím, že je

Esence každé věci (druhovému určení) je jedinečná, existenci může být více nebo nemusí být žádná

Pouze esence Boha v sobě už obsahuje existenci, proto nemůže neexistovat (srov. Anselm z Canterbury)

Avicenna (980-1037, Persie)

Lékař, právník, diplomat.

O jsoucnech se vypovídá v různých významech, všechna jsou, ale v pravém slova smyslu „je“ pouze Bůh, nutně existující první příčina. Bůh je rozum sám a poznává jiná jsoucna (emanací). Být znamená být poznán Bohem.

Člověk je spojením látky a formy (Aristoteles)

Averoës (1126 – 1198, Cordoba)

Racionální filozofie, vymaňování z teologie, vznik světa vysvětluje emanací. Vše ve světě se děje nutně, v řádu příčin (Aristoteles)

Lidé chápou pravdu různými způsoby podle svých schopností. Filozofická pravda je všem nepřístupná, prostým lidem je určeno náboženství, kde se pravda podává v obrazné podobě.

Středověké myšlení spojuje vytríbený *mysl pro symboly* (spojení s ideálním, abstraktním)

Podřízenost člověka všemu vyššímu (vnímání závislosti na duchovním i světském pánovi, úcta k **autoritám**)

Philosophia est ancilla theologiae (filozofie je služkou teologie)

Teologie dogmatická (scholastika, systematická, důsledná)

Karolinská renesance – Jan Scotus Erigena (asi 800 – 877), pocházel z Irska, proti dogmatismu (filozofie se nemá podřizovat žádné autoritě, protože sama pochází od Boha, teofanie – vše je projevem Boha – srov. s panteismem)

Vznik scholastiky – klášterní školy (Cluny, otonská renesance – 10. stol., Chartres, St. Gallen)

Spor o dialektiku

Dialektici - gramatici, právníci, řečníci

Antidialektici – přísný mnišský život, fundamentalistický výklad Bible (Cluny, cisterciáci)

Spor o univerzália

Realisté – obecné pojmy, ideje ve světě reálně existují

Anselm z Canterbury (1033-1109) – víra je předpokladem pro filozofické poznání, rozum interpretuje víru, základem myšlení je vnitřní intelektuálně mystický zážitek (kontemplace)

Credo ut intelligam (Věřím, abych chápal)

Důkazy boží existence – pokus o soulad teologie a filozofie:

-sdílení dobra a jeho stupňů (dobro nějaké věci je vždy relativní vzhledem k absolutnímu dobru)
-stupně dokonalosti (stvořené bytosti mají různou míru dokonalosti, tvoří hierarchii na jejímž vrcholu je Bůh)

-ontologický, apriorní důkaz – pojem Boha jako nejdokonalejší bytosti

Filozofické pojmy = platónské ideje v Augustinově podání

Nominalisté – pojmy jsou jenom jména (nomina)

Jan ze Salisburý: „Obecné pojmy jsou pouhý zvuk řeči.“

Filozofické školy 12. století

Překlady Platóna a arabských a židovských myslitelů

Škola v Chartres – trivium, kvadrivium, ve 13. stol. úpadek, vliv na Oxford

Bernard z Chartres (+1120)

Theodorich z Chartres (+ 1150)

Principem světa je matematika a principem matematiky je jednota (unum, unitas), z níž povstává mnohost.

Čtyři hlavní příčiny (viz Aristoteles):

-účinná příčina všeho (Bůh Otec)

-tvarová příčina – logos, Syn boží

-látková příčina – čtyři přírodní živly

-účelová příčina – obnova všeho v Bohu, Duch svatý

Pařížská škola

Původně biskupská škola vytváří předpoklady pro vznik univerzity

Důraz na spekulativnost, odtrženost od přírodovědných zkoumání

Petr Abélard (1079-1142)

Láska k Heloise a po kastraci klášterní samota (klášterní komunita Paraclitus)

Dialektika jako projev Ducha svatého.

Proti autoritativnosti tradičního dogmatu

Ve sporu o univerzália přichází s vlastní, kompromisní koncepcí: obecné pojmy nemají reálnou

existenci, ale nejsou ani pouhým zvukem, jsou výrazem řeči. Jde o zvuky, které nesou význam, označují. Proces poznání od vnímání k pojmovému poznání. (viz sémiotika)

Bernard z Clairvaux (1090 – 1153)

Mystická antidialektika

Kritika vědy a důraz na kontemplaci, jejímž předpokladem je víra a láska

Tři druhy svobody:

- svoboda rozvahy před činem (ochraňuje od hříchu)
- svoboda od žádosti po světských věcech
- schopnost dodatečné úvahy o činu, zpětná reflexe

Škola při opatství St. Victoire u Paříže

Kompromisní pozice ve sporu o univerzalia

Hugo od Sv. Viktora (1097-1141)

Saský šlechtic z rodu Blankenburgů

Čtyři myslitelné oblasti pravdy:

- formální pravda, pocházející z rozumu (logika místo víry, srov. s Aristotelovými sylogismy)
- pravda shodná s rozumem (věda a teologie, víra může být vystřídána věděním)
- pravda nad rozumem (předmět víry, nikoli vědění)
- pravda proti rozumu (neexistuje, nemůže být předmětem vědění ani víry), popření absurdnosti víry

Vrcholná scholastika (13. století)

Přijetí Aristotelovy filozofie (překlady z řečtiny nebo z arabštiny, očišťování od arabských a novoplatónských vlivů), vulgata

Rozpor Aristotela s Biblií a katolickým dogmatem:

věčnost světa, smrtelnost lidské duše, absence boží prozřetelnosti

Vznik univerzit (Cařihrad, Káhira, Bologna 1088, Paříž 1150, Oxford 1167, Cambridge 1209, Salamanca 1218) – nadnárodní charakter, společenství mistrů a žáků

Trivium (gramatika, rétorika/stylistika, dialektika) a kvadrivium (fakulta teologie, kanonického práva, lékařství a svobodných umění)

Vyučování jako komentář k Aristotelovi („Ať nevstupuje nikdo, kdo není oděn zbrojí Aristotelovou.“), učené disputace

Paříž – důraz na tradiční teologii, logiku a formalismus

Oxford – empirismus

Neapol, Padova, Toulouse

Kazatelské řády:

Františkáni (1209) – původně žebravý Řád menších bratří, asketicko-mystické zaměření Františka z Assisi (1182 – 1226) později sladěno s potřebami církevní instituce

Bonaventura (1221-1274)

Jan z Fidanzy (Toskánsko), řádové jméno získal od Františka

Tři stupně cesty k Bohu:

- via purgativa – očišťování od hříchů a nepravostí
- via illuminativa – vnitřní osvětlení duše „z milosti boží“

Via unitiva – sjednocení s Bohem

Stopy boží ve světě – „zárodečné důvody“, boží myšlenky přítomné ve věcech

Petr Olivi (1248-1298)

Radikální větev františkánů, „duchovní bratři“ – mystika, empirické zkoumání přírody

Nepřipisuje látce pohyb jako vlastnost vyvolanou působením příčiny (Aristoteles), věc je schopna si pohyb udržet a do jisté míry jej také řídit (setrvačnost)

Reakce na autoritativnost tomismu, předjímá renesanci

Dominikáni (1216)

Vznik souvisí s pokusem o „obrácení“ katarů (Albigenští) a valdenských („domini canes“), orientován kazatelsky

Albert Veliký (1200-1280)

Hrabě Albert von Bollstaedt, nejvýznamnější působení v Kolíně

Tvůrce scholastické metody

Empirické poznávání přírody (Fui, vidi et experiri. „Byl jsem při tom, viděl jsem to a zakusil.“) – počátky experimentální vědy

Započatá látka – látka sama není pasivní, preferuje určité typy forem a proměňuje jejich působení (hylozoismus – mystika + alchymie)

Emancipace přírodovědy od církve a teologie (používají filozofické postupy, ale jejich principy jsou rozdílné). Spojení vědy a teologie umožňuje Aristotelova teorie, ale Albert nevidí svět deterministicky.

Tomáš Akvinský (1225 – 1274)

Studium v Neapoli, Paříži a Kolíně

Kritizuje výklad Aristotela podle Averroa, papežem pověřen úkolem kriticky přizpůsobit Aristotela náboženskému dogmatu (*tomismus*) - Teologická suma

Aristoteles jako tvůrce pravé filozofie, vyloučení jiných myšlenkových systémů

Dva způsoby poznání (viz Albert)

-na základě zjevení, spekulace převažuje nad praktickou složkou a rozumem, vývoj teologie je možný jen dalšími dedukcemi z pravd víry (kánon Bible jako zjevení)

-na základě rozumu – filozofie a věda, odlišnost je v metodě (důkazy)

Důkazy boží existence

-„z pohybu“ – Aristotelův „první nehybný hybatel“

-„z účinné příčiny“ – vede k první příčině

-„z nahodilosti věcí“ – nutná jsoucna, která vznikají sama od sebe

-„ze stupňů dokonalosti“

-„z uspořádání věcí“ – směřování k „poslednímu cíli“

Metoda „a posteriori“ – usuzování z věcí světa (z účinků, „z pozdějšího“) na Boha („dřívějšího“).

Důkaz prostřednictvím světa – racionalistický optimismus

Důkazy platí, ale jenom za určitých předpokladů (kauzalita, hierarchie, konečnost řetězce příčin)

Rozlišování esence (bytnost, druhové určení, esencí Boha je také existence) a existence

Duše podstatně tvaruje lidské tělo, přetrvává v existenci i bez těla jako „neúplná podstata“

Oxford a empirismus 13. století

Přírodní vědy a mystika, návaznost na Chartres, františkáni

Robert Grosseteste (před 1175 – 1253)

Sjednotil přírodní vědu, filozofii a mystiku – „teorie iluminace“. Vědění je odraz světla, ve kterém člověk vidí pravdu věcí.

Mystické úvahy o experimentech – světlo je nejobecnější formou, samo se množí, je mimočasové, prostor se utváří a organizuje teprve pomocí světla, látka je unášena světlem a nabývá tvarů, díky světlu jsou věci poznávány, optika je „květ filozofie“

Roger Bacon (1220 – 1294)

Důraz na experimentální a matematické poznání

Optika, astronomie, astrologie a teorie hudby ukazují matematickou povahu věcí i celého světa.

Místo světla (Grosseteste) užívá Bacon výraz „species“ (synonymum pro Platónovu ideu nebo Aristotelův druh) – síla emanující ze všeho jsoucího, tvarující síla, forma působící na látku

Spojením experimentu a matematiky lze v praxi dospět k vytvoření nových strojů (lodě a vozy pohybující se astrální silou)

O znacích

Duns Scotus (1265 – 1308)

Autor posledního scholastického systému, pokouší se skloubit tomismus s františkány.

Omezenost rozumu: většina teologických tezí nemůže být dokázána filozoficky (např. boží stvořitelství, nesmrtelnost lidské duše), lze poznat pouze apriorní existenci Boha.

Nadpřirozená pravda je sdělována vírou, překračuje rozum. Přirozená pravda vychází ze zkušenosti, intuice předchází abstrakci (poznává obecné v jednotlivém a nabízí to, z čeho abstrahujeme).

Rozšíření tradičních aristotelových pojmů – forma druhu, forma individua

Svoboda vůle přibližuje člověka k Bohu, vůle je esencí duše. Božská vůle je omezena pouze logickou nemožností.

Dunsova filozofie připravuje převrat ve filozofii 14. století (nominalismus, který je odvratem od antické filozofie)

Kritici a mystikové (14. a 15. století)

Místo vytváření scholastických systémů nastupuje kritika

Další univerzity: Praha 1348, Pavia 1361, Krakov 1364, Vídeň 1365, Heidelberg 1386, Kolín 1388, Lipsko 1409 – kultura proniká do celého prostoru evropského Západu.

Odborná díla psaná latinsky jsou popularizována v národních jazycích

Rozvoj přírodních věd (fyzika, matematika, astronomie, lékařství) a techniky (metalurgie, mořeplavby, hodinářství), věda se postupně osvobozuje od filozofie (teologie)

Reformní hnutí uvnitř církve (radikální františkáni, John Wycliff, husitství)

Nezávislé evropské myšlení proti scholastice, která vychází z řeckých vzorů (kritika matematická - Oxford, logická - Ockham, mystická - Eckhart, sociální – Wycliff a Hus, převaha nominalismu)

Via antiqua (tomismus, Duns Scotus, upravený Aristoteles obranným nástrojem) a **via moderna** (předpoklad renesance)

Společné rysy „staré cesty“: konstruktivní a systematická povaha, jistota základních teologických principů, reálnost obecnin, spojení božího osvětlení a lidského rozumu – ideologizace, formalismus

William Ockham (1287-1347)

Františkán přednášející v Oxfordu, obviněn z hereze a vyšetřován papežskou kurií, uprchl do Bavorska. Jeho učení ovládlo později většinu univerzit (zejména Paříž)

Teologie má vycházet pouze z víry a nemá čerpat z filozofie, protože všemohoucnost boží není postižitelná rozumem. To, co platí o světě, neplatí o Bohu (negativní teologie).

Filozofie zkoumá jsoucná (konkrétní) nebo pojmy (znaky a jejich významy, logika)

Empirik – pojmy nemají překračovat hranice zkušenosti

Zkušenost se týká jednotlivých věcí a filozofie vykládá tuto zkušenost. Nesmí do ní zavádět nic, co není přímo nutné k tomu, aby to byl výklad zkušenosti – **Ockhamova břitva**.

Jevy, látka, forma... jsou jen fikcí naší mysli, nepatří do zkušenosti

Intuicí vnímáme bezprostředně, ale zdrojem jistoty je jen vnitřní intuice, která vztahuje k obsahům mysli, kvůli a pocitům (cesta od Augustina k Descartovi)

Intuitivní vnímání vnějšího světa - nemůžeme poznat, zda vnímáme skutečnost nebo fikci, může vzniknout pouhé zdání

Nominalismus – pojmy jsou duševním a jazykovým odrazem věcí:

Conceptus – pojem, který je v mysli, přirozená, psychická obecnina

Voces – výtvořky řeči, nikoli stavy mysli

Signa – znaky, zastupující objekty

Polemika s Aristotelem – svět nemusí být jenom jeden, kromě mnoha světů může Bůh stvořit nekonečný svět, v čase nekonečným procesem

Mistr Eckhart (1260 – 1328)

Dominikán, pocházel z Durynska, studoval v Kolíně, působil v Sasku a v Praze (řádový generální

vikář), v Německu působil jako lidový kazatel

Celý smyslově vnímaný svět je nicotou, látka, prostor, čas jsou jen zdáním. Esence žádné věci nestačí k její existenci. Všechny věci existují skrze Boha.

Cesta k Bohu vede skrze „božské dno duše“, předpokladem je čistota srdce, vyjádřena v „zanechání všech věcí“.

Mystická cesta je filozofická, vnitřní, individuální. Církevní instituce je překážkou.

Křesťanská obnova řecké zásady „Poznej sám sebe“ – inspirace pro C. G. Junga.

John Wyclif (1330 – 1384)

Oxfordský teolog, hnutí lollardů, na žádost londýnského biskupa učení 1377 zavrženo papežem, Wycliff se distancoval od radikálního křídla

O církvi (de ecclesia), O úřadu krále (De officio regis)

Uplatňuje platónský realismus při výkladu církve: pravá církev („jedna“, „svatá“) reálně existuje u Boha, církev v pozemském světě je nedokonalá. Vztah mezi pravou a pozemskou církví není spravován papežem, ale hlavou církve nebeské, Kristem.

Jan Hus (1372 – 1415)

Aplikuje v Čechách Wycliffovu nauku o církvi, reakce na církevní schizma. Po jeho upálení vzniká nová církevní a sociální struktura (radikální proudy husitství blízké panteismu – adamité).

Církev jako corpus mysticum (mystické tělo Kristovo), toto pojetí bylo násilně potlačeno a instituce se přiklonila k pojetí corpus politicum (pařížští právníci).

Některé myšlenky později přebírá Martin Luther

Renesance a humanismus

Francouzský pojem „znovuzrození“

Různé podoby „humanismu“

Centra na jihu Evropy (mimo Řím) – Toskánsko (Florence, Pisa, Siena), Bologna, Padova, Milano

Nástup městské (měšťanské) kultury

1492 – Kolumbovo „objevení Ameriky“, španělská reconquista

Renesanční myšlení vedle středověkého (dominikán Savonarola)

Reformismus v církvi (M. Luther) i nástup myšlení necírkevního

Oddělení filozofie od teologie

Osvobozování přírodních věd od teologie a filozofie (konflikty a procesy – G. Bruno,

Umění se vyděluje z řemesel

Více renesancí: karolinská, otonská, 12. století

„Velká renesance“ se ostře vyhraňuje proti předchozím staletím (středověku) a zdůrazňuje návaznost na různé proudy antiky

Kontinuita se středověkem trvá, racionalismus i mystika, praktický ráz myšlení

Florentský koncil 1439 s účastí Řeků (byzantská kultura), 1453 Turci obsazují Konstantinopol

Vydávání filozofických děl tiskem a překlady do národních jazyků

Chronologie:

-první výrazná generace kolem poloviny 15. století v Itálii – platónská orientace inspirovaná z Byzance, Mikuláš Kusánský

-výrazné působení platoniků, Marciulio Ficino, mystika

-generace kolem roku 1500 – platonici, aristotelikové, renesanční polyhistori (Leonardo da Vinci), Nicolo Macchiavelli

-první polovina 16. stol. - šíření myšlenek mimo Itálii Thomas More, Paracelsus, Mikuláš Koperník

-druhá polovina 16. stol. - stoicismus, skepticismus, přírodní filozofové, Giordano Bruno

-po roce 1600 – přírodovědci (Johannes Kepler, G. Galilei), Tomasso Campanella, Francis Bacon, mystik Jakob Boehme

-20.léta 17. stol. - René Descartes, J. A. Komenský

Mikuláš Kusánský (1401-1464)

pochází z Německa, studium v Holandsku, Heidelbergu, Kolíně, Padova, cesta do Konstantinopole, účastník basilejského koncilu

vlastní myšlenky si cení víc než předchozí autority, částečně ovlivněn mysticismem

„vědoucí nevědění“ je poznáním nekonečna

Bezmezný Bůh není postižitelný žádným pojmem, nelze o něm ani říci, jestli existuje, nebo neexistuje – logiku (Aristoteles) nelze použít pro poznání nekonečna

Svět je jednota v mnohosti, odvozené nekonečno, „kontrakcí nekonečna“

Jednotlivé věci jsou božsky autonomní, nepotřebují svého „hybatele“, mají být vysvětlovány samy ze sebe – ale jen díky vztahu k celku

Lidská mysl je vyšší formou bytí než příroda, poznání je tvořivé přiblížení rozumu k věcem

Renesanční platonici

rozšíření komplexních textů Platóna

působení Řeků z Byzance

Marcilio Ficino (1433-1499)

Přeložil do latiny celého Platóna

Díky přízni Medicejských obnovil ve Florencii Akademii (volná neoficiální společnost, docta religio – učené náboženství)

Údajná odvěká tradice tajného vědění (Egypt, řecké hermetické texty, Pythagoras,), jejímž byl

Platón pokračovatelem, Kristus je mudrci dlouho očekávaným spojníkem platonismu a hermetismu

Světlo je božskou silou, vyjevuje pravdu a krásu, krása probouzí lásku, která směřuje k božskému Dobru

Pico della Mirandola (1463 – 1494)

účastník florentské Akademie, přátelství se Savonarolou

studium kabaly a arabské mystiky

Harmonie a krása předpokládají také protiklad - nedokonalost

Aristotelikové (Bologna, Padova)

Stoikové (Justus Lipsius z Leuvenu)

Skeptikové

Michel de Montaigne (1533-1592)

Bordeaux, politické funkce

Místo teorie se zabývat pouze běžnými skutečnostmi lidského života (Eseje), skepse má příjemnit život (viz římské lidové chápání filozofie)

Humanismus

Erasmus Rotterdamský (1467-1536)

dobrovolně opouští řeholní život a pohybuje se mezi učenci francouzských, anglických a italských měst, usadil se v Basileji

K moudrosti a mravnosti nevedou instituce školy ani církve, proti scholastikům staví „filosofii Kristovu“

Hra nejlépe zpřístupňuje moudrost

Proti Lutherovu výkladu Augustinovy myšlenky o milosti a predestinaci

Thomas More (1478-1535)

Utopia – tolerance a svoboda názoru, stát pečující o své občany

lord kancléř, popravený z vůle krále Jindřicha VIII. - církev jej prohlásila za svatého

Novověk – dvě osy

Škála historických a geografických aspektů

Západ – Východ (náboženství, písmo, občina)

Sever – Jih (náboženství, občanství – Gemeinschaft a Gesellschaft -Toenies, kultura - lůžko, rostlinné nebo živočišné tuky)

Pozdní renesance (manýrismus)

Předpoklady „přirozeného náboženství“, necírkevního – pět pravd: existence nejvyšší bytosti, úcta k ní, mravnost, lítost nad hříchy, odměna i trest v budoucím životě.

Přirozené právo: lidský výtvar na základě „přirozeného řádu“ a mravnosti, „neměnná přirozenost člověka“

(Hugo Grotius, 1583-1645) – rozlišení práva božského a práva lidského

Vzájemné působení a předávání tradic v katolických i protestantských školách

Jezuité, Tovaryšstvo Ježíšovo (Societas Jesu) – zakladatel Ignác z Loyoly, bývalý důstojník španělské armády, původem Bask, reakce na renesanci a reformaci, meditace na téma Memento mori.

Alchymie podporovaná panovníky (Jindřich IV., Rudolf II.)

Alchymie židovská – legenda o Golemovi

Faustovský mýtus (údajně Heidelberg, asi 1480 – 1540)

Theophrastus Paracelsus (1493-1541)

Chemickou cestou hledání „páté esence“

Vitalismus – vše je živé, poznáním obecného principu života lze ovlivňovat přírodu, všechny věci spolu vzájemně souvisí. Síly v lidském těle korespondují s kosmickými silami.

Astrologie – předvídání budoucnosti

Přírodověda – matematizace fyziky a astronomie

Arabský vliv – matematika založená na algebře

Mikuláš Koperník (1473 – 1543)

Toruň, studium v Krakově

Heliocentrismus, rovnoměrný kruhový pohyb planet – opozice argumentovala pouze odkazy na Aristotela a fundamentalistickým výkladem Starého zákona

Giordano Bruno (1548-1600)

Představeným dominikánského řádu obviněn z hereze, odchod z Itálie, Paříž, Oxford, Praha, po návratu do Itálie souzen inkvizicí (obhajoba: teorie dvojí pravdy), po věznění upálen

Upravení Koperníka: Slunce je středem sluneční soustavy, ale nikoli vesmíru, v nekonečnosti není možné určit střed, každá hvězda je vzhledem k Slunci rovnocenná.

Člověk nemůže být postaven do středu hierarchie jsoucna, nad věci a zvířata a pod anděly a Boha. Každá bytost je rovnocennou částí světa.

Johannes Kepler (1571-1630)

Připravoval se na protestantského kazatele, stává se učitelem matematiky, z Grazu přichází do Prahy (spolupracovník Tychona de Brahe), později Valdštejnův astrolog

Spojil empirii s intuitivní představou vesmírné harmonie, elipsoidní dráhy planet

Galileo Galilei (1564-1642)

Zakladatel novověké fyziky jako striktně matematické vědy

Pisa, studium ve Florencii, zkoumal volný pád těles

Nařčen z hereze, souzen, formálně své názory odvolal

Vědecká metoda - tvorba hypotéz a jejich ověřování

Francis Bacon (1561 – 1626)

Šlechtic, Londýn, studium v Cambridgi, diplomat v Paříži, snaha vytvořit novou vědu, která má mít nový nástroj, který nahradí Aristotelovu koncepci

Novum Organum (1620) - smyslová zkušenost je omezená, má být nahrazena plánovaným a řízeným experimentem

Omezení, předsudky, iluze poznání:

Idola lidského pokolení – sklon k antropomorfismu a finalitě

Idola jeskyně – individuální podmínky (výchova, prostředí)

Idola tržiště – společenský styk a jazyk

Idola divadla – omyly filozofie, tradované teze učenců

Jan Amos Komenský (1592 – 1670)

V barokní době převažující renesančně-novoplatónské stanovisko (Cesta světla, Amsterdam 1668)

Dílo boží je tvořeno hierarchicky sestupnou řadou čtyř světů: svět možnosti

svět archetypů

svět andělský

svět hmotný (dílo přírody je mísením hmoty, ducha a světla)

Vrcholem díla přírody je člověk, který vytváří tři světy:

tvůrčí činnost

morálka

duchovno

„Člověk je svobodná bytost, která v nekonečnu nekonečně sebe sama tvoří.“

Poznávací proces: smyslové poznání, rozum a víra

Novověké sjednocení filozofických pojmů (Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant)

Ontologie

Monismus

Dualismus

Teleologie

Organismus

Estetika

Subjekt

Idea- (Platón vs psychologie)

Materialismus

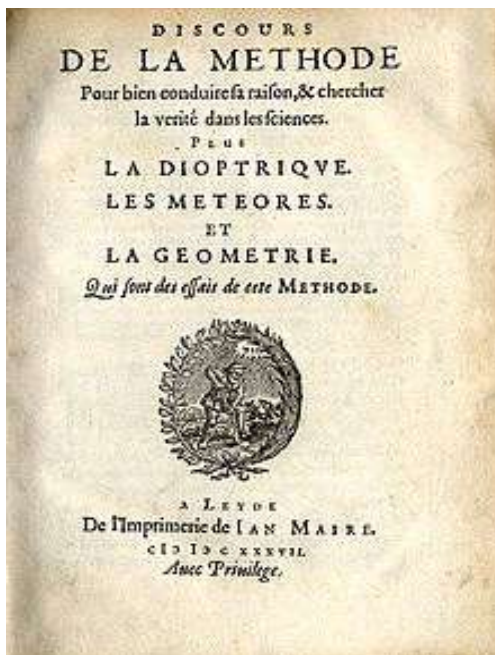
Idealismus

Mechanický

René Descartes (Cartesius, 1596-1650)

zakladatel francouzského racionalismu

Rozprava o metodě (1637)

„Abych mohl bezpečně postupovat kupředu, nebudu zprvu pokládat za jisté nic. Budu pochybovat o všem, abych zjistil, co obstojí před touto radikální pochybností. Pochybovat musím ... i o tom, zda tento svět, který mne obklopuje, skutečně existuje, anebo je pouhým výmyslem, a zda jej vnímám takový, jaký je - vždyť vím, že člověk je často obětí mnohých smyslových klamů.“

“Když jsme tedy takto zpochybnili všechno, o čem můžeme nějak pochybovat, a dokonce předstírali, že to není pravda, můžeme předpokládat, že není Bůh, ani nebe, ani tělesa; že sami nemáme ruce ani nohy ani celé tělo. Nemůžeme však předpokládat, že nejsme my sami, kteří to myslíme. Nelze tvrdit, že by to, co myslí, v té chvíli, kdy to myslí, neexistovalo. Takže tato myšlenka: *Myslím, tedy jsem* („*Ego cogito, ergo sum*“), je ze všech první a nejjistější, jaká každému řádně filosofujícímu přijde.“

Subjekt, já, individuální entita nadaná vůlí a porozuměním, jež si je vědoma svých vlastních stavů i sama sebe (Boha) versus příroda jako naprogramovaný stroj – **dualismus (duševní, věc myslící a tělesné, věc rozprostraněná jako samostatné substance, na sobě nezávislé- spojením mezi nimi je Bůh)**

Res cogitans (mysl) – neprostorová, svobodná, nesmrtelná

Rex extensa (tělo) – rozlehlost, tvar a kvantita, mechanické působení, fyzická podmíněnost (tlak, náraz...)

Metodická skepse od jednoduché přirozenosti (analýza) k evidenci a racionální intuici

Baruch (Benedikt) Spinoza (1632-1677)

V Amsterdamu vyloučen z židovské obce, živil se jako brusič čoček, odmítl vyučovat filozofii na univerzitě v Heidelbergu

Teologicko-politický traktát, Etika vyložená způsobem využívaným v geometrii

Monismus – svět je jedinou substancí (příroda neboli bůh – deus sive natura), její vlastností je myšlení a rozlehlost, nemá žádnou vnější příčinu, je příčinou sama sebe. Bůh je součástí přírody.

Duch a tělesnost se projevují jako atributy substance (srov. s Descartem):

„Jaký je vzájemný vztah těchto přívlastků substance? O vzájemném vztahu nelze mluvit, když jde o

jednu a tutéž věc. Rozlišujeme-li my, lidé, ducha od těla, musíme si neustále uvědomovat, že jde o tutéž věc a že se v těle děje totéž, co v duši.“

Substance se řídí svou vlastní přirozeností, proto je svobodná. Poznání přírody dává svobodu člověku (svoboda je poznána nutnost, bůh jako substance je nutný).

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646 - 1716)

Polyhistor, matematik (nezávisle na Newtonovi objevil diferenciální počet)

Monadologie

Na rozdíl od Descarta a Spinozy uvažuje o nekonečném množství podstat

Monády

nemají žádný tvar, jsou nedělitelné

nemohou vznikat ani zanikat

žádná monáda není totožná s jinou (individualismus)

nevysílají ani nepřijímají informace, všechno už v sobě předem obsahují

Vzájemné působení mezi nimi je dáno předzjednanou harmonií

Teodicea -Bůh stvořil nejlepší z možných světů, k dokonalosti patří i svoboda, možnost volit přináší i možnost zla.

Příčiny zla:

metafyzická příčina – konečnost světa

fyzická příčina – např. bolest

mravní příčina – člověk je nedokonalá bytost

Bůh zlo nestvořil a nechce, pouze je připouští

(srov. Voltairův Candide)

Nic není v rozumu, co by předtím nebylo ve smyslech (empirismus) – kromě samotného rozumu (racionalismus)

pravdy rozumu – vrozené, uvědomujeme si je prostřednictvím logiky

pravdy náhodné – získané sběrem faktů, indukcí